

EU:n sisäisen liikkuvuuden sosiaalinen ulottuvuus: vaikutus julkisiin palveluihin

Tiivistelmä

Johdanto

Kansalaisten vapaa liikkuvuus on yksi Euroopan unionin keskeisistä arvoista, ja se liittyy tiiviisti Euroopan kansalaisuuteen. Monissa määränpäänä olevissa jäsenvaltioissa käydään kuitenkin kiivasta keskustelua siitä, miten EU:n sisäinen liikkuvuus vaikuttaa niiden julkisiin palveluihin. Keskustelussa keskitytään ”sosiaaliturvamagneettihypoteesiin”, jonka mukaan maahanmuuttajia, myös Keski- ja Itä-Euroopan jäsenvaltioista tulevia liikkuvia kansalaisia, houkuttelevat parempilaatuiset sosiaalipalvelut ja helpommin saatava sosiaaliturva vastaanottavissa jäsenvaltioissa. Aihe on politisoitunut viime aikoina erityisesti talouskriisin ja liikkuvien EU:n kansalaisten määrän lisääntymisen seurauksena.

Tämän tutkimushankkeen päätarkoituksena on tutkia, löytyykö sosiaaliturvamagneettihypoteesin tueksi mitään todisteita. Tutkimuksessa tarkastellaan kymmenestä Keski- ja Itä-Euroopan jäsenvaltiosta kotoisin olevien liikkuvien kansalaisten (EU10-maiden liikkuvat kansalaiset) käyttämiä etuuksia ja sosiaalipalveluja yhdeksässä vastaanottavassa maassa (Itävalta, Tanska, Saksa, Irlanti, Italia, Alankomaat, Espanja, Ruotsi ja Yhdistynyt kuningaskunta) kantaväestöön ja muihin kansalaisryhmiin verrattuna. Siinä pyritään myös havaitsemaan vastaanottavaan maahan kotoutumisen esteitä ja kotoutumista tukevia aloitteita.

Taustaa

Liikkuvuuden vaikutuksia yksittäisissä vastaanottavissa maissa koskevan keskustelun pääkohdat käyvät ilmi kirjeestä, jonka Itävallan, Saksan, Alankomaiden ja Yhdistyneen kuningaskunnan sisäministerit kirjoittivat huhtikuussa 2013 Eurooppa-neuvoston puheenjohtajalle. He väittivät, että tietyt muista jäsenvaltioista saapuvat liikkuvat kansalaiset rasittavat vastaanottavien maiden julkisia palveluja, erityisesti koulutusta, terveydenhuoltoa ja asumispalveluja, ja että he käyttävät sosiaalitukea usein ilman, että heillä olisi siihen todellisuudessa oikeutta.

Euroopan komissio esitti tämän jälkeen viisi ehdotusta näihin ongelmiin puuttumiseksi vuonna 2013 antamassaan tiedonannossa *EU:n kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä liikkuvuus: viisi merkityksellistä toimenpidettä*. Se mainitsi erityisesti tarpeen tukea paikallisviranomaisia ja totesi, että EU ja jäsenvaltiot ovat yhdessä vastuussa siitä, että ”vapaata liikkuvuutta koskevista säännöistä on hyötyä kansalaisille ja että ne tukevat kasvua ja työllisyyttä”.

Aiemmissä tutkimuksissa on käynyt ilmi, että maahantulijoiden riippuvuus sosiaaliturvasta vähenee, kun he onnistuvat kotoutumaan vastaanottavaan maahan. Tutkimusten mukaan EU10-maiden kansalaisilla on kuitenkin kotoutumisongelmia. Lisäksi vuonna 2012 annetun Euroopan komission toimintalinja-asiakirjan mukaan EU10-maiden kansalaisia varten on vain vähän erityisiä kotoutumistoimenpiteitä niissä maissa, joihin he hakeutuvat.

Keskeiset havainnot

Etuuksien ja sosiaalipalvelujen käyttö

- EU10-maiden liikkuvat kansalaiset käyttävät sosiaalietuuksia ja julkisia palveluja vastaanottavissa maissa yleisesti kantaväestöä vähemmän ja merkittävästi vähemmän, kun kyseessä ovat sosiaalinen asuminen ja eläkkeet. Joitakin etuuksia, lähinnä työllisyyteen liittyviä (työttömyysetuudet ja työssäoloa tukevat etuudet), EU10-maiden kansalaiset käyttävät kuitenkin kantaväestöä enemmän. Tutkimushankkeesta saadut tulokset vahvistavat aiemmissa analyyseissä tehdyt havainnot, että EU10-maiden kansalaisilta saadut verotulot jäävät plussan puolelle vastaanottavien maiden talouksissa.
- Koska työ on liikkumisen pääasiallinen syy, EU10-maiden kansalaisten käyttämät palvelut keskittyvät työvoimapalveluihin, joskin koulutuspalvelujen käyttö, erityisesti lasten oppivelvollisuuteen kuuluva koulunkäynti, on kasvussa. Saatavissa olevat tiedot viittaavat

myös siihen, että koska EU10-maiden kansalaiset kuuluvat nuorempiin ikäryhmiin, he käyttävät yleensä terveyspalveluja kantaväestöä vähemmän.

- He ovat epäedullisemmassa asemassa työmarkkinoilla (useimmiten he tekevät työtä, johon he ovat ylikoulutettuja), ja huonolla palkalla on merkittäviä vaikutuksia etuuskien käyttöön ja sosiaalipalveluiden tarpeeseen.
- Koulutuspalvelujen käytön lisääntymisen vaikutuksista voidaan todeta, että joissakin maissa, kuten Yhdistyneessä kuningaskunnassa, liikkuvia kansalaisia on kerääntynyt paljon tietyille maantieteellisille alueille. Kouluihin kohdistuvan paineen kasvu voi aiheuttaa jännitteitä etenkin maaseutualueilla, joilla ei ole aiempaa kokemusta maahanmuutosta.
- EU10-maiden liikkuvat kansalaiset turvautuvat sosiaaliseen asuntotarjontaan kantaväestöä vähemmän. Irlannista ja Yhdistyneestä kuningaskunnasta saatujen tietojen perusteella kyseinen ero on merkittävä jopa silloinkin, kun EU10-maiden liikkuvilla kansalaisilla ja kantaväestöllä on sama sosioekonominen tausta. Yksi syy tähän on se, ettei palveluja ole tarpeeksi kantaväestöllekään, mikä johtaa odotuslistoihin. Jonot olivat pitkiä jo paljon ennen liikkuvia kansalaisia, jotka joutuvat jonon hännille palveluja hakiessaan.

Suurimmat haasteet

- Etuuskien saaminen vastaanottavassa maassa voi olla hankalaa myös niille EU10-maiden kansalaisille, joilla on kyseisiin etuuksiin oikeus. Tämä johtuu osittain näiden kansalaisten vaikeuksista luovia hyvin monimutkaisissa sosiaaliturvajärjestelmissä ja osittain tiedon ja kielitaidon puutteesta.
- Jotkin palvelut eivät aina täytä EU10-maiden liikkuvien kansalaisten tarpeita. Esimerkiksi työvoimapalvelut eivät välttämättä anna apua tutkintotodistusten tunnustamisessa.
- läkkäämpien ja vähän koulutettujen maahanmuuttajien köyhyys ja kodittomuus ovat lisääntyneet talouskriisin seurauksena, ja heidän haavoittuva asemansa korostuu entisestään, jolleivät he osaa kunnolla paikallista kieltä.
- Tulevaisuudessa on ratkaistava haasteet, joita liittyy EU:n liikkuvien kansalaisten lasten integroimiseen opetusjärjestelmiin.
- Vaikka EU:n sisäinen liikkuvuus voi helpottaa väestön ja työvoiman ikääntymisestä aiheutuvia ongelmia vastaanottavissa maissa, se voi samalla kärjistää väestörakenteen muutoksen seurauksia lähtömaissa.

- Asumispalvelujen kysyntä todennäköisesti kasvaa, kun EU10-maiden kansalaiset pääsevät asettumaan kunnolla vastaanottaviin maihin.

Päätelmät

- EU:n liikkuvat kansalaiset tarvitsevat enemmän tukea työllistymisessä, koska heidän asemansa työmarkkinoilla ja yhteiskuntaan kotoutumisessa on epäedullinen.
- Jotta tilannetta voitaisiin arvioida tarkemmin ja jotta se voitaisiin korjata, on kerättävä paljon enemmän tietoa kansallisuudesta suhteessa sosiaalipalvelujen ja sosiaaliturvatuksien käyttöön.
- Jotta liikkuvien kansalaisten kotoutumista tuettaisiin järjestelmällisemmin, EU:n tasolla on harkittava Euroopan sosiaalirahaston alaisuuteen perustettavaa erillistä rahastoa, jota käytettäisiin erityisesti tähän tarkoitukseen.
- Jäsenvaltioiden lainsäädäntö on saatava vakaammaksi, jotta sääntöjä olisi helpompi soveltaa.
- Kunnissa on kiinnitettävä enemmän huomiota EU:sta jaettavan rahoituksen hakemiseen. Valtion keskushallinto voi auttaa tässä ja varmistaa, että palveluntarjoajat saavat asianmukaisen koulutuksen sääntöjen soveltamisesta oikein ja EU:n kansalaisten perusoikeuksien mukaisesti.
- Kodittomuus on vakava haaste joissakin vastaanottavissa maissa, ja myös EU on havainnut tämän olevan suuri sosiaalisen osallisuuden este. Vastikään perustettu vähävaraisimmille suunnatun EU:n avun rahasto saattaisi osoittautua tehokkaaksi keinoksi lieventää tätä ongelmaa.
- Varsinkin maahanmuuttajien järjestöt tarvitsevat lisää taloudellista tukea pystyäkseen vastaamaan kasvavaan kysyntään ja parantamaan kotoutumista tiiviissä yhteistyössä viranomaisten kanssa.
- EU:n tulisi toimia ennakoivammin ja auttaa vastaanottavia jäsenvaltioita tukemaan kieliopintoja. Yksittäisten jäsenvaltioiden vastikään tekemät menoleikkaukset ovat verottaneet ankarasti haavoittuvimmassa asemassa olevien EU:n liikkuvien kansalaisten mahdollisuuksia kieliopintoihin.

Lisätietoja

Raportti "Social dimension of intra-EU mobility: Impact on public services" (EU:n sisäisen liikkuvuuden sosiaalinen ulottuvuus: vaikutus julkisiin palveluihin) on saatavana osoitteessa <http://www.eurofound.europa.eu/publications>.

Lisätietoja antaa tutkimusjohtaja Klára Fóti, sähköposti: kfo@eurofound.europa.eu.